

Питання 28. Реорганізація Київського університету під час освітніх реформ 1920-х – початку 1930-х років.

Відгрімилі гарматні залпи крейсера "Аврора" і років громадянської війни. Більшовицький уряд розпочав перебудову самодержавної російської монархії у радянську тоталітарну "пролетарську" імперію. Одночасно з ламанням соціально-економічних і культурних підвалин старого режиму радянський уряд на чолі з В. І. Леніним з великим запалом розпочали перебудову освіти й науки. Це було конче потрібно, адже керувати малоосвіченою, заполітизованою частиною суспільства легше і зручніше. Більшовики розпочали наступ на науку й освіту, висунувши гасло обмежити викладацьку діяльність старого викладацького складу університетів та інших навчальних закладів твердими програмами, схваленими владою, примусити професуру складати іспит з марксистко-ленінської теорії, запровадивши у вузах посаду комісарів, а пізніше секретарів первинних партійних осередків. Щоб прискорити перебудову освіти необхідно було провести реорганізацію університетів, знищити раціональне поєднання науки з освітою, центри вільномудства, встановлення повсякденного контролю держави над ними.

Реформаторський "зуд" більшовиків в Україні розпочався ще у січні 1919 р., коли був створений Наркомат освіти УРСР, який розпочав підпорядковувати освітянські заклади державній опіці, змінював форму управління вишів, значно спрощував правила прийому, ліквідував плату за освіту. Ці новації практично не реалізовані, оскільки в Україні більшовицький режим не відчував своєї сили й стабільності. У наступному році народний комісар освіти УРСР Г. Гринько проводить централізацію школи, запроваджує нову спеціалізацію освітнього процесу – масової школи, школи для спеціалістів, школи для організаторів. Передбачалося, що професійна освіта мала пройти два шаблі – отримати середню освіту (початковий етап кваліфікації) і без перерви навчання в інститутах, де отримувалась найвища ступінь кваліфікації, спеціаліста-адміністратора.

6 березня 1920 р. Управління вищих шкіл затвердило статут Інститутів народної освіти. Метою нових навчальних закладів була "підготовка робітників для всіх галузей народної освіти у сфері дошкільної, шкільної і позашкільної" роботи. До інституту включили низку освітянських закладів міста, зокрема Університет св. Володимира, Київський державний український університет, Київські вищі жіночі курси, Учительський інститут та інші освітянські заклади. До Інституту народної освіти увійшли тільки історико-філологічний і фізико-математичний факультети Університету св. Володимира. Юридичний факультет перейшов у віддання Інституту народного господарства, а на базі медичного створюється окремий медичний інститут.

Керівництво КІНО спочатку здійснювала Рада, до якої входили всі відповідальні співробітники інституту, викладачі, представники студентів і місцевих губернських відділів. Головою ради було призначено філософа,

професора Г. Якубаніса. Ректором призначили комуніста М. Лободу, а проректорами – Б. Якубського і Я. Чепігу. Контрольно-керівну функцію отримав політкомісар. В інституті виникає двовладдя, що заважало реалізації виховно-наукової діяльності КІНО. Для координації роботи факультетів створюється Бюро інституту, до складу якого входили ректор, політкомісар, проректор, заступник політкомісара і декани факультетів. Бюро розглядали загальні питання розвитку інституту, його рішення мали дорадчий характер. Були й інші адміністративні об'єднання, як-то: Центральна комісія спеціалістів, яка контролювала виконання студентами навчально-виховних приписів та Контрольна комісія.

Часто історики обіймали керівні посади на рівні ректорату та факультетів. Читався цикл предметів загальноосвітнього характеру: "Загальна теорія еволюції", "Історія класової боротьби на Україні", "Історія класової боротьби в Росії", "Історія класової боротьби на Заході", "Історичний матеріалізм", "Історія соціалістичних рухів в Росії і на Україні". Викладалися й інші предмети. Так, О. П. Оглоблин, який 10 квітня 1926 р. в Одесі захистив докторську дисертацію на тему "Предкапиталистическая фабрика" читав курси "Історія України", "Історія української фабрики", а Леонід Павлови Добровольський на III-му курсі факультету професійної освіти – "Методику історії".

У 1923/24 навчальному році в КІНО працювало 267 осіб адміністративного, викладацького, господарсько-технічного й канцелярії персоналу. Керівний штат вишу нараховував 9 осіб – Ректор і одночасно політкомісар росіянин, член КПб) Микола Іванович Лобода, проектор Борис Володимирович Якубський, росіянин, безпартійний, 3 декани і секретар бюро Павло Петрович Филипович. В інституті було три факультети: робфакультет (декан М. Ф. Загорський, єврей, член КПб), соціального виховання (декан Г. М. Іваниця, росіянин, безпартійний) і професійної освіти (К. Ф. Лебединцев, росіянин, безпартійний). В КІНО працювало 67 професорів. Викладачами основного курсу були й деякі історики, які читали "Історію класової боротьби на Україні" О. П. Оглоблин і О. Ю. Гермайзе. Такий же курс але відносно Росії читав В. А. Пархоменко. М. І. Лобода читав курс "Історію соціалістичного руху на Україні і в Росії". Предмети читалися українською мовою 17 викладачів і 13 російською. Зокрема, свій предмет О. П. Оглоблин читав російською, а О. Ю. Гермайзе – українською мовами.

Серед вихованців КІНО були відомі в майбутньому вчені-історики, викладачі вузів, зокрема й рідної Альма матері. На соціально-історичний відділ факультету профосвіти у 1921–1926 рр. навчався Ф. О. Ястребов*, К. І. Стецюк (1924–1928, пізніше аспірантка і асистент КДУ у 1938–1941), та ін. Так, Ф. О. Ястребов у роки викладання в університеті розробляв такі проблеми історії України: селянський рух в Україні першої половини XIX ст., шевченкознавства, історії Визвольної війни 1648–1654 рр., нариси історії України першої половини XIX ст. (опубл. у К., 1939. – 274 с.) та ін.

Десятилітнє існування КІНО – це період ломки університетських традицій, зміни професорської корпорації молодими мало досвідченими викладачами, зміна системи викладання: від лекційних методів до форм лабораторних занять, зміна форм контролю – відсутність іспитів, а інколи й заліків, постійні зміни планів, заідеологізованість у викладанні й навчанні все це призвело до занепаду й наукової складової діяльності викладачів університету. Правда, більшість викладачів факультету тісно співпрацювали з академічними науково-дослідними закладами, розробляли актуальні проблеми розвитку історичних дисциплін. Це сприяло досягненню певних успіхів у вивченні історії України, всесвітньої історії та допоміжних історичних дисциплін.

Проблеми історії України у КІНО досліджувались з метою покращення лекційних курсів і поглиблення змісту семінарських занять, на засіданнях семінарів "Історії України вищого типу", організованим О. П. Оглоблиним. Цим семінаром деякий час керував і О. Ю. Гермайзе. Робота семінару сприяла формуванню нової генерації українських істориків за умов недостатньої уваги до науково-дослідної роботи у вузі.

Проблеми всесвітньої історії також цікавили викладачів КІНО. Проте, у цей час зменшується увага до історії західноєвропейських країн. Це було обумовлене тим, що в результаті революційних і соціальних потрясінь обмежується фінансування на закордоні відрядження, а в тих наукових працях, що публікувалися, як правило, використовувався старий архівний та літературний запас, вивчення проблем всесвітньої історії не мав системного характеру. Початок репресій радянської влади щодо дослідників, яких огульно звинувачували у антидержавній зраді, співпраці із зарубіжними розвідками, як і процес "українізації", коли українській культурі й науці надавалися першочергова увага. Більше уваги приділялося історії Росії, але інтерес до неї був не сталим.

Розвиток спеціальних історичних дисциплін у Київському ІНО характеризувався підвищеним інтересом до персоніфікованої історіографії та джерелознавства, до проблем бібліографії, геральдики, нумізматики. В 1920 – на початку 1930-х років були розроблені програми з окремих курсів (з палеографії, історіографії, нумізматики), написання перших підручників з історії та теорії архівознавства.

Студентське життя було жвавим й бурхливим. Працювали студентські організації, як-от: студентський комітет, господарча комісія, комісія соціального забезпечення, політично-просвітницька комісія тощо. Умовно роботу студентів можна поділити на громадсько-політичну, наукову й культурну. У першому напрямку домінував комуністичний осередок, численність якого становила 40 осіб, було створено три марксистські гуртки, в яких активно працювало 90 осіб. Постійно проводилися засідання, диспути на різні теми, наприклад "Про майбутнє людства", "Про первісний комунізм", політичні компанії тощо. В історичному кабінеті О. П. Оглоблин створив спеціальний марксистський відділ, одним із напрямків його роботи була боротьба з буржуазною ідеологією. Компартія республіки рекомендувала

студентам "вести постійну роботу з метою підриву немарксистських професорів щодо їх трактування суспільних наук", протиставляти на кожній лекції буржуазним теоріям "нашу теорію революційного марксизму".

За 10 річне існування КІНО були досягнуті деякі успіхи (охоплення навчанням широких соціальних груп населення України, українізація навчального й виховного процесу, вивчення історії України тощо), але потрібно констатувати й великі прорахунки викликані об'єктивними причинами: знищенням традицій поєднання університетської освіти й науки, зміна, часто насильницька, професорсько-викладацької корпорації (репресії влади), заідеологізованість навчання, недостатнє фінансування й систематичні зміни планів навчання й реорганізації структур вишу, розрив у планах й методах навчання з вишами Російської Федерації. Ці та інші чинники ставили на порядок денний необхідність повернення до попередньої діяльності університету.